

SURİYE'DEKİ ABD - RUSYA REKABETİ VE YANSIMALARI

The US – Russia Competition in Syria and Its Reflections

Barış DOSTER

ABD içindeki dengeler de, Suriye'ye ve sonrasında da İran'a yönelik bir silahlı müdahaleye elvermemiştir. Sadece liberal ve iktidardaki Demokrat Parti'ye yakın isimler arasında değil, dış politikadaki şahin tutumlarıyla bilinen, NeoCon kadrolar ve Cumhuriyetçi Parti'ye yakın isimler arasında da, Suriye konusunda silahlı mücadeleye karşı çıkan çok sayıda uzman vardır.

ABSTRACT

The Syrian case shows that there is an increasing competition between the USA and Russia in the Middle East. Russia and its allies China and Iran share the same goals in Syria and Iraq and support the Esad and Maliki governments. The USA and its allies Israel, Turkey, Saudi Arabia, and Qatar follow the same policies, against the Esad regime and support Barzani in Northern Iraq. The USA, that sees China as a most important rival, has decided to focus on the Asia Pacific region more than the Middle East and the objective circumstances did not allow it to make a military operation against Syria.

Keywords: *The USA, Russia, Eurasia, energy, soft power*

ABD'nin Zorunlu Yönelimi

ABD dış politikasının etkili isimlerinden Zbigniew Brzezinski, "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabında, Avrasya'yı ABD için "ana jeopolitik eksen" olarak tanımlamıştır. ABD'nin Avrasyalı olmayan bir güç olarak, Avrasya'daki öncü konumuna dikkat çekmiştir. ABD'nin küresel önceliğini, doğrudan Avrasya'daki hakimiyetinin süresine ve etkisine bağlamıştır.¹ ABD için, Avrasya'daki enerji kaynaklarının işlenmesi, dünya pazarlarına ulaştırılması çok önemlidir. Hazar petrolünün, Orta Asya enerji kaynaklarının dünyaya hangi yollarla taşınacağı yaşamsaldır. Dünyanın petrol ve doğalgazının yaklaşık üçte ikisinin çıktığı bölgenin denetimi, dünyadaki petrol ve doğalgazın dörtte birini tek başına tüketen ve 2020 yılında tüketiminin üçte ikisini ithal edeceği öngörülen bir güç için, stratejiktir. Kaldı ki bu bölgedeki etkinlik, onun Avrupa ve Japonya üzerindeki ağırlığının devamı açısından da, özelde ABD ekonomisi, genelde Batı kapitalizminin geleceği açısından da belirleyicidir. Şunu da gözetmek gerekir: Enerjinin dünya pazarlarına ulaştırılmasında ABD açısından İran değil, Türkiye tercih edilen seçenektir. Ancak bu konuda gerek enerji zenginliği, gerek coğrafi konumu, gerekse siyasi gücü nedeniyle bölgedeki en önemli belirleyici aktör Rusya'dır. Güçlü bir enerji koridoru, zengin bir enerji dağıtım üssü olmak isteyen Türkiye'nin bu niyetini gerçekleştirmek için ABD'den aldığı destek her zaman yeterli olmamaktadır.

Soğuk Savaşı zaferle kapatan, en büyük rakibinin siyasi, iktisadi, ideolojik yenilgisine, ülke bütünlüğünün dağılmasına tanıklık eden ABD, 11 Eylül 2001 saldırılarını da bahane ederek, Ortadoğu'daki fiziki ve siyasi ağırlığını daha da artırmıştır. Ancak kısa süre sonra siyasi, askeri, iktisadi anlamda tıkanmaya, tökezlemeye başlamıştır. 2008 yılından itibaren küresel ekonomik bunalım da devreye girince, ABD'nin yaşadığı duraklama, açık bir gerilemeye dönüşmüştür. Afganistan

ve Irak işgallerinin ardından, Suriye'deki iç savaş sonrasında yaşananlar da ABD'nin bu durumunu ortaya koymuştur. En büyük rakibi olarak gördüğü Çin'i çevrelemek isteyen ABD, ağırlığını daha çok Asya Pasifik bölgesine vermeyi kararlaştırmış, Ortadoğu'da gerginliğin dozunu daha da artırmayı göze alamamıştır. Çünkü böyle bir adım için nesnel olarak gücü yeterli değildir. O yüzden de Türkiye, Suudi Arabistan, Katar başta olmak üzere bölgedeki Müslüman müttefiklerinin daha fazla öne çıkmalarını, daha çok inisiyatif almalarını istemiştir. Ancak yaklaşık 3 yıldır yaşananlar, bu üç ülkenin de bekleneni vermekten uzak olduğunu kanıtlamıştır.

Şu gerçeği de göz ardı etmemek gerekir. ABD içindeki dengeler de, Suriye'ye ve sonrasında da İran'a yönelik bir silahlı müdahaleye elvermemiştir. Sadece liberal ve iktidardaki Demokrat Parti'ye yakın isimler arasında değil, dış politikadaki şahin tutumlarıyla bilinen, NeoCon kadrolar ve Cumhuriyetçi Parti'ye yakın isimler arasında da, Suriye konusunda silahlı mücadeleye karşı çıkan çok sayıda uzman vardır. Örneğin; NeoCon'ların önemli isimlerinden olan Daniel Pipes, ABD ve batılı müttefiklerinin Suriye bataklığından uzak durmalarını önermiş, ABD'nin silahlı bir mücadeleye kalkışmasına kesin bir dille karşı çıkmıştır.² Liberal görüşleriyle bilinen ABD'nin eski İran Büyükelçisi ve ABD Deniz Harp Akademisi Öğretim Üyesi Prof. Dr. John Limbert, Suriye'ye müdahaleye karşı çıkarken, ülkesiyle İran'ın kurduğu iletişimin olumlu olduğunu ve gelişerek sürdürülmesi gerektiğini belirtmiştir.³ Yakın zamana dek Beyaz Saray'da siber güvenlik konusunda danışman olarak görev yapan, 11 Eylül 2001 saldırıları sırasında ABD'nin en önemli ulusal güvenlik birimlerinde üst düzey yönetici olarak bulunan Richard A. Clarke da, ABD'nin sonu gelmeyen ve umulan sonucu vermeyen savaşlardan yorulduğunu, diplomatik seçeneğe daha çok önem vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Ortadoğu'yu iyi

The Economist dergisinin öngörüsü de, 2014 yılında Çin'in ABD'yi yakalayıp dünyanın birinci sanayi gücü olacağı öntündedir. Yatırımların arttığı Çin'de devletin kontrol ettiği 10 bin yatırım şirketi vardır.

bilen gazeteci ve uzmanlardan olan Prof. Dr. Stephen Kinzer de, diplomasinin öne çıkarılmasını isteyerek, “Bugün İran’da ne görüyorsak, nedeni dış güçlerdir. Batı medyası olanı değil, olmasını istediğini yansıtıyor. İran’ın demokratik olmamasının en büyük sorumlusu, 1953 yılında bu ülkede darbe yapan batıdır”⁴ demiştir. ABD’nin Şam eski büyükelçisi Edward Djerejian da, Suriye’de Esad’ın kolay kolay düşmeyeceğini açıklamıştır.⁵

Cumhuriyetçi Parti’nin California eyaletinden Kongre Üyesi ve Kongre’de Silahlı Kuvvetler Komitesi Başkanı olan Buck McKeon’un, Başkan Obama’nın 5 yıllık görev süresin-

ce 3 farklı dönemde savunma bütçesinde kesinti yaptığını ve bunun toplamda 1,2 trilyon doları bulduğunu belirterek, “Eğer askeri bütçede iyileşme olmazsa, Suriye konusunda hayır diyeceğini”⁶ açıklaması da, ABD’nin nesnel durumunu gösteren bir diğer örnektir. ABD, bütçe kısıntılarının neden olduğu bu askeri güç zaafını, örtülü-gizli operasyonlarla, psikolojik harp yöntemleriyle, asimetrik savaşlarla, nokta hedefe yönelik müdahalelerle kapatmaya çalışacaktır. Özel timlere ve kısaca İHA denilen insansız hava araçlarına daha çok ağırlık verileceğinin açıklanması da bunu göstermektedir. Müttefiklere daha fazla işbirliği önerilmesinin nedenle-

devlet”, “başarısız devlet”, “terör destekçisi devlet”, “istikrar-sız devlet” olarak dünyaya tanıtmada da eskisi kadar başarılı olmadığını ortaya koymuştur. New York'ta gerçekleşen BM Zirvesi'nde İran ile yaşanan yakınlaşma da, ABD'nin azalan etkisini gösteren bir diğer kanıttır.

ABD artık, 11 Eylül 2001 saldırılarından çok kısa süre sonra, aynı yıl içinde Afganistan'ı, 2003'te Irak'ı işgal eden günlerinden uzaktır. Afganistan'da Taliban'la müzakere etmek zorunda kalan, 2014'te bu ülkeden çekildiğinde Taliban'ın daha da güçlenmesinden endişe eden, 2011'de Irak'tan çekilen ve bu ülkede İran'ın artan etkisini bir türlü önleyemeyen bir ABD vardır artık. 11 Eylül 2001 sonrasında olduğu gibi,

müttefiklerine fazla danışmadan tek başına davranan, “Ya benimle birliktesiniz ya da düşmanın safındasınız” söylemine başvuran ABD'nin yerinde, en büyük rakibi olarak gördüğü Çin'i kuşatabilmek için, Japonya'dan Güney Kore'ye, Filipinler'den Avustralya'ya dek müttefiklerini ikna etmeye, bu amaca yönlendirmeye çalışan bir ABD vardır. The Economist dergisinin öngörüsü de, 2014 yılında Çin'in ABD'yi yakalayıp dünyanın birinci sanayi gücü olacağı önündedir. Yatırımların arttığı Çin'de devletin kontrol ettiği 10 bin yatırım şirketi vardır.⁷ Çin'in yükselişini normal şartlar altında engelleyemeyen, onunla açıktan gerginliği de göze alamayan ABD'nin, Çin'e karşı, aynen Soğuk Savaş'ta SSCB'ye yaptığı gibi yıpratıcı bir rekabet politikası izleyerek, onu yorarak, havlu atmaya zorlayacağını öne sürenlere karşılık, Çin'in de sessiz ve sağlam adımlar attığını belirtenler vardır. Çin, resmi söyleminde, ABD'nin kendisine saygı duymasını, işbirliğine ve güvene dayalı bir ilişkiyi kabul etmesini, çok kutuplu düzene yönelen dünyaya alışmasını istemektedir. Çin'in, Japonya ve Hindistan'la yaşadığı gerginliklerden ABD'nin kendince sonuçlar elde edeceğini düşünmek de doğru değildir.

Gelişmeler şunu da göstermiştir. Günümüzde ABD, hem enerji arz güvenliği açısından stratejik önemi olan bölgelerin güvenliğini sağlayacak, hem kritik bölgelerde aynı anda askeri güç bulunduracak, hem de rakiplerinin etkili olmasını engelleyecek kuvvetten yoksundur. Bu da, öncelikler arasında tercih yapmasına neden olmuştur. Jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik açıdan hassas bölgelerde hakimiyet kurmakta, kurduğu hakimiyeti pekiştirmekte, rakiplerinin etkili olmasını engellemekte zorlanmaktadır. Yakın zamana dek bu bağlamda İran'ı hedef olarak gören, hele de nükleer güç sahibi olan İran'a asla tahammül edemeyeceğini açıklayan ABD, İran'la yakınlaşma yoluna gitmiştir. İran'ın Çin ve Rusya ile gelişen ilişkileri, bölgesel güç olması, Irak'ta artan etkisi, hele de Suriye meselesinin Rusya'nın inisiyatifiyle çözüme doğru yol aldığı bir dönemde, ABD'nin manevra sahasını daraltmıştır. Bu süreçte, ABD'de “İran'ın nükleer faaliyetlerini engelleyemedik. Bari nükleer silah kullanmasını önleyelim” görüşünü dillendirenlerin yanında, İran'a yönelik ne ağır, yıpratıcı bir hava saldırısını ne de kara harekâtını mümkün görmeyen çok sayıda uzman da vardır. BM Genel Kurulu'nda görülen ABD-İran yakınlaşması da, İran'ı ikna etmek için, nükleer programından vazgeçerse ilişkileri normalleştirmeyi önerenlerin, hatta daha da ileri giderek, ambargoyu kaldırmaktan bahsedenlerin sesinin daha gür çıkmasını sağlamıştır.

Putin Döneminde Rusya'nın Artan Ağırlığı

Suriye meselesi, Rusya'nın dünya siyasetinde artan ağırlığını da bir kez daha ortaya koymuştur. 1989-1991 yıllarında coğrafi, siyasi, askeri ve iktisadi açıdan büyük güç yitiren Rusya için yerli ve yabancı pek çok uzman, Rusya'nın yeniden

Rusya, Çin ve İran'ın Suriye konusundaki ittifakının, diplomatik ve politik yönlerinden başka, enerji boyutu da vardır. İran, bölgede Suudi Arabistan'dan sonra ikinci büyük petrol rezervine sahiptir. Bu da dünyanın bilinen petrol rezervlerinin yüzde onuna denk düşmektedir. Yine İran, dünyada Rusya'dan sonra ikinci büyük doğalgaz zenginidir.

süper güç olamayacağını, ama dünya siyasetinde önemli bir güç olarak yer alabileceğini söylemiştir. Onlara göre; Rusya, belirli bir eksene veya ittifaka fazla bağlanmayan, herhangi bir ittifaka liderlik etmeye kalkışmayan bir siyaset izlemelidir. Bu uzmanlar, pek çok Rus milliyetçisinin “Üçüncü Roma” olarak tanımladığı, sıcak denizlere açılması gerektiğini savunduğu, Çarlık Rusya’sı ve SSCB’nin devamı olarak gördüğü Rusya’nın toparlanmasını neredeyse olanaksız olarak görmüşlerdir. Onlara göre; Rusya, ABD’nin tek başına hâkimiyetine itiraz etmemeli, çok kutuplu bir dünya düzenini aklından çıkarmalıdır.

Fakat Rusya bu uzmanları yanıltmıştır. Özellikle Vladimir Putin’in iktidarıyla birlikte, sadece iç siyasetinde değil, dış

politikasında da hızla toparlanmaya başlamıştır. Eski SSCB coğrafyasından başlayarak, bölgede ve dünyada ağırlığını istikrarlı biçimde artırmıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, ABD’nin Afganistan ve Irak işgallerine tepki vermeyen Rusya’nın bu tutumuna karşılık ABD de Moskova’yı Kafkaslardan, Hazar Havzası’ndan, Karadeniz’den, Orta Asya’dan dışlamanın olanaksız olduğunu görmüştür. Otoriter bir anlayışla yönettiği ülkesinde “milli lider” olarak görülen Putin, SSCB’nin dağılmasıyla kırılan milli gururu yeniden tesis ederken, dış politikada ve ekonomide önemli adımlar atmıştır. Başta doğalgaz olmak üzere, ülkesinin enerji kaynaklarını, sadece ekonomik değil, diplomatik bir silah olarak da devreye sokmuştur. Rusya’nın ağırlığını, eski Sovyet cumhuriyetlerinde yeniden daha çok hissedilir hale getirmiştir.

Rusya'da, "uzlaşmacı jeopolitik" akımın temsilcisi olarak nitelendirilebilecek bir diplomasi izleyen Putin, bu yönüyle ülkedeki jeopolitik akımların (Batıcı/Atlantikçiler, Yeni Avrasyacılar, Milliyetçiler) hepsinden ayrı ayrı beslenmekle, etkilenmekle ve hepsiyle ilişkilerini korumakla birlikte, onların aşırı, tepkisel, duygusal, gerçekçi olmayan önermelerinden de uzak durmuştur. Bu akımların olumlu yönlerini almıştır. Ancak son toplamda Avrasyacı ve milliyetçi kanatlara daha yakın bir hat izlemiştir. Zaten bu 3 farklı kanat arasındaki mücadele de, Putin döneminde eski keskinliğini yitirmiştir. Putin, ülkesinin bağımsızlığını kıskançlıkla savunmuş, dış politikada gerçekçi, pragmatik davranmış, Rusya'nın olanaklarını en etkin biçimde kullanmıştır. Ülke içi sorunlara, ekonominin güçlendirilmesine, orta sınıfların refaha kavuş-

Avrupa Birliği'nin, küresel ekonomik bunalımın da etkisiyle yaşadığı kriz ve diplomasideki etkisizliği, dahası AB'nin lokomotifini olan Almanya başta olmak üzere AB ülkelerinin Rus doğalgazına olan gereksinimi, Moskova'nın Brüksel karşısında elini güçlendirmiştir.

malarına, ordunun moral ve teknolojik açıdan kuvvetlendirilmesine öncelik vermiştir. Büyük Petro'dan etkilendiği bilinen Putin, bir yönüyle de Sovyet döneminin nostaljisine atıf yapmış, milli marş, askeri simgelere önem vermiştir.⁸ Denizcilik Bakanlığı kurmuştur. Akdeniz'in Rusya'nın birinci derece ulusal çıkar alanı olduğunu açıklamıştır. Soğuk Savaş sonrasında küçülen donanmaya büyük önem vermiştir. Rus Askeri Doktrini'nden "nükleer silahları ilk kullanan olmama" ilkesini çıkarmıştır. Denizcilikte lider olmak gerektiğini, Rusya'nın kendi deniz yetki alanları dışında da çıkarları olduğunu ilan etmiştir. Bu kapsamda Kuznetsov uçak gemisi Akdeniz'de görevlendirilmiştir. Bu sayede, Suriye gibi Akdeniz'e sahil dar bir ülkeden vazgeçmeyeceğini de göstermiştir. Ayrıca Karadeniz filosunun Ukrayna'da konuşlanması için 25 yıllığına anlaşma imzalamış, Ermenistan'daki üssün kullanım süresini 2044'e dek uzatmış, Güney Kafkasya'daki asker sayısını artırmıştır. Kırgızistan'da ABD'nin kullandığı Manas askeri üssünün kapatılmasını da sağlamıştır.

Rusya'da güçlü devlet, güçlü ordu, güçlü lider, güçlü istihbarat örgütü imgesi ve algısı çok önemlidir, etkilidir, köklüdür. Putin'in yakaladığı diplomatik başarıda bunun da etkisi büyüktür. SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan 15 devlet içinde Rusya, SSCB'nin varisi olarak BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi arasında yerini alırken, bölgesel ve küresel siyasetteki ağırlığını, Putin döneminde hissettirmeye başlamıştır. Bu dönemde siyasi, iktisadi, askeri, ideolojik çöküşün yarattığı sarsıntıyı önemli ölçüde aşmıştır. Putin'in istihbaratçı geçmişi ve karizmatik kişiliği, dış politikada da etkisini göstermiş, Rus lider, ülkesinin nükleer gücünü ve enerji kartını diplomaside başarıyla kullanmıştır. Batıyla ilişkilerde teslimiyetçi olmamış, tek taraflı taviz vermeye çalışmıştır. Yakın çevrede yeniden güçlü bir etki yaratarak, diğer bölgelerde öne çıkmayı başarmıştır. Ortadoğu, Balkanlar ve Akdeniz'deki gelişmeleri yakından takip etmiş, bu bölgelerde çatışma halinde olan, aralarında ciddi sorunlar bulunan ülkelerle aynı anda ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Rusya'nın hem İsrail hem Suriye'yle, hem Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hem Türkiye'yle güçlü ilişkilere sahip olması bunun kanıtıdır. Rusya, Filistin sorununda da SSCB döneminden bu yana Filistin'e yakın bir tezi savunmakla birlikte, İsrail'le

de iyi ilişkilere sahiptir. Yıllar boyunca İsrail'e çok fazla Rus Yahudisi'nin göç etmesinin de bunda önemli payı vardır.

Putin'in özellikle son yıllarda sık sık ABD'nin tek odaklı dünya egemenliğinin bittiğini belirtmesi, ABD'yi ima ederek, Rusya'nın etki alanında, yaşam sahasında başka bir gücün öne çıkmasına izin vermeyeceğini söylemesi, dış politikasındaki iddiayı kanıtlamaktadır. Ülkesinde ve yakın çevrede etnik ve din temelli hareketlere, aşırı akımlara, ayrılıkçı faaliyetlere karşı sert bir tutum takınmaktadır. Bir yandan da Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinin aralarındaki ilişkilerin gelişmesine çabalamakta, Avrasya Ekonomik Topluluğu, Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü, Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya arasındaki Gümrük Birliği gibi oluşumlara öncülük ederek iktisadi, siyasi ve askeri alanda bölge ülkeleriyle bağlarını güçlendirmektedir. 2005'ten bu yana İslam Konferansı Örgütü'nde gözlemci üye olan Rusya, Çin ile birlikte kurulmalarına öncülük ettiği Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) vasıtasıyla da uluslararası ilişkilerdeki ağırlığını artırmaktadır. Her ne kadar ŞİÖ'ye ilişkin tutumlarında Çin ile aralarında kimi farklar olsa da (Rusya güvenliği, Çin ise ekonomiyi önceleyen bir yaklaşıma sahiptir) iki ülkenin BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye konusundaki işbirliği, İran'ın nükleer faaliyetleri konusundaki ortak tavırları dikkat çekicidir. Her iki ülke de, pek çok konuda ve pek çok uluslararası platformda işbirliği yaparak, yumuşak güçlerini devreye sokarak (Rusya enerji kartını, Çin ekonomik gücünü) ABD'yi dengelemeye çalışmaktadırlar. Çin'in, Japonya, Rusya, Hindistan ve İran'la yaptığı ikili ticarete ulusal para birimlerinin kullanılması, keza Rusya'nın, İran ve Japonya ile ticarete, İran'ın Hindistan ve Japonya ile ticarete aynı yolu izlemeleri, siyasi işbirliğinin ticari alandaki yansımalarını göstermektedir.

Diplomaside Neyin Olmayacağını Görmek

Diplomaside, stratejik bilgi, öngörü kabiliyeti, iktisadi tahlil yeteneği, kuvvet- zaman- mekân dengelerini saptayabilme becerisi önemlidir. Büyük bir imparatorluk bakiyesi ve köklü bir uygarlığın varisi olan Rusya, Suriye konusunda, neyin olmayacağını görmüş, neye izin vermeyeceğini göstermiştir. Avrupa Birliği'nin, küresel ekonomik bunalımın da etkisiyle yaşadığı kriz ve diplomasideki etkisizliği, dahası AB'nin lokomotifini Almanya başta olmak üzere AB ülkelerinin Rus doğalgazına olan gereksinimi, Moskova'nın Brüksel karşısında elini güçlendirmiştir. Rusya'nın Hindistan ve İran'la yakın ilişkileri, Irak merkezi hükümetiyle son dönemdeki yakınlaşması dikkat çekicidir. Türkiye ile güçlü ticari bağları vardır. Türkiye'nin bir numaralı doğalgaz tedarikçisidir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi dolaylı kalemlerle birlikte 50 milyar doları bulmaktadır. Rus turistlerin en çok tercih ettikleri ülke olan Türkiye, ilk nükleer santral ihalesini Rusya'ya vermiştir.

Rusya, doğunun petrolünü ve doğalgazını batı pazarlarına taşımak için de pek çok seçenek geliştirmiş, enerji hatlarının inşasına öncülük etmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın karşı çıktığı Nabucco Projesi'nin kısa sürede çökmesi, Moskova'nın enerji konusundaki belirleyiciliğinin göstergelerindedir.

Rusya, ABD'nin temel hedefinin artık Ortadoğu olmadığını, Çin'i çevrelemek olduğunu, bu nedenle Asya Pasifik bölgesine ağırlık verdiğini görmüştür. Irak'tan başka Kuveyt, Bahreyn, Katar ve Suudi Arabistan'da askeri varlığı bulunan, İsrail ve Türkiye'deki üslerden, İngiltere'nin Hint Okyanusu ve Güney Kıbrıs'taki üslerinden yararlanan, Basra Körfezi açıklarında donanma gezdiren ABD'nin Ortadoğu'daki etkinliği de, Suriye'deki gelişmelerden sonra azalmıştır. Nesnel olarak zayıflamakta olan ABD'yi, ne İsrail ne de Türkiye, Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleye ikna edememiştir. ABD'den bağımsız bir Ortadoğu ve Arap dünyası siyaseti izlemeleri mümkün olmayan bu iki ülkenin (İsrail ABD'nin stratejik ortağıdır) bölgede yalnız başlarına hareket edemeyecekleri görülmüştür. Suriye'nin üyeliğini askıya alan Arap Birliği'nin, Araplar arasında bile güçlü bir etkisinin olmadığı anlaşılmıştır. Rusya ve Çin, Libya konusunda göstermedikleri direnci Suriye konusunda göstererek, adeta kırmızı çizgilerini ilan etmişlerdir.

Rusya, Çin ve İran'ın Suriye konusundaki ittifakının, diplomatik ve politik yönlerinden başka, enerji boyutu da vardır. İran, bölgede Suudi Arabistan'dan sonra ikinci büyük petrol rezervine sahiptir. Bu da dünyanın bilinen petrol rezervlerinin yüzde onuna denk düşmektedir. Yine İran, dünyada Rusya'dan sonra ikinci büyük doğalgaz zengindir. Hürmüz Boğazı'nın, Ortadoğu petrolünün yüzde 40'ını taşıması da İran'ın önemini artıran bir diğer unsurdur. Çin'in İran petrolünün en büyük müşterilerinden biri olduğunu da unutmamak gerekir. Suriye meselesinin Rusya'nın önerdiği formülle çözüm yoluna girdiği bir süreçte, New York'taki BM Zirvesi'nde ABD ile İran arasında yaşanan gelişme de, Rusya'nın önümüzdeki süreçte Ortadoğu'da etkinliğini artıracığının bir diğer işaretidir. ABD Başkanı Obama'nın İran Cumhurbaşkanı Ruhani ile telefonda görüşmesi, iki ülke dışişleri bakanlarının buluşması, Obama'nın görüşmelere açık oldukları mesajı vermesi, her ülkenin barışçıl amaçlı nükleer çalışma yapma hakkına saygı duyduklarını söylemesi, İran'ın elini güçlendirmiştir. Obama'nın, geçmişte İran Başbakanı Musaddık'ın CIA destekli bir darbeye devrilmesinden dolayı, neredeyse özür dilemek anlamına gelecek sözler etmesi de, İran'da memnuniyetle karşılanmıştır.

İran'ın Irak üzerindeki etkisi, Irak merkezi hükümetinin, bağımsızlık isteyen Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bu talebine karşı ülkenin birliğini savunması ve Suriye'de Esad rejimine destek vermesi de, Rusya ve Çin'in pozisyonlarını güçlendirmektedir. Moskova'nın Bağdat'la gelişen ilişkileri, Çin'in Irak'ın ürettiği petrolün yaklaşık yarısını alması bunun

kanıtıdır. Bu gelişmeler, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin lideri Barzani'nin de, bölge siyasetindeki dengeleri gözeterek, Rusya ve Çin'le yakınlaşma yönünde adımlar atmasına neden olmuştur. Türkiye ile tarihsel ve siyasi olarak rekabet halinde olan, Orta Asya'da, Hazar Havzası'nda, Kafkasya'da rekabet eden, son dönemde buna bir de mezhep boyutu eklenen İran'ın, Suriye ve Irak konusunda da Ankara'yla farklı, hatta zıt pozisyonda olduğunu bilen Rusya, bu gerçekleri gözeten bir bölge siyaseti izlemektedir. Suriye ve Irak konularında İran'ın politikalarını desteklemektedir. Bu konularda Türkiye'yi destekleyen ABD ile bu anlamda da rekabet etmektedir. Müslüman komşuları Sünni değil Şii ağırlıklı olan Türkiye'nin izlediği politikaya karşı, Moskova ve Tahran, Suriye'de ABD yanlısı, mezhepçi bir iktidarın yönetime gelmesinin sadece bu ülkede değil, bölgede de kendi çıkarlarına darbe vuracağını düşünerek birlikte hareket etmektedirler.

ABD'nin Ortadoğu'daki etkinliğini yitirmekte olduğunun bir diğer işareti de, iktidara gelmesine büyük katkı verdiği Mısır Cumhurbaşkanı Mursi'nin iktidarda kalmasına yardımcı olamaması, Mursi'nin devrilmesinden sonra yönetime gelen kadroyla kısa sürede uzlaşmasıdır. Zaten Avrupa Birliği'nin yanı sıra, ABD'nin stratejik ortağı İsrail ve bölgedeki müttefikleri Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri de Mısır'daki yeni yönetimi resmen tanımışlardır. Türkiye'nin Mısır'daki yeni yönetimle ilişkilerinin gergin olması, Mısır'ın, Türkiye'nin eski cumhurbaşkanı Mursi'nin serbest bırakılması için yaptığı çağrılarını ülkenin içişlerine müdahale olarak yorumlaması ve Türkiye'yi birkaç kez uyarması da, ABD'nin müttefiki olan ülkelerin, Mısır konusundaki farklı, hatta zıt tutumlarını göstermektedir.

Ortadoğu'da Türkiye'nin yalnızlaşmasına karşılık, İran'ın bölgesel bir güç olarak ağırlığının artması, bu durumun ABD ile ilişkilerine de yansımaları, Rusya'nın manevra sahasını genişleten bir diğer unsurdur. Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinden sonra bir de Suriye'nin kuzeyinde ortaya çıkan Kürt özerk bölgesiyle uğraşmak zorunda kaldığı, Kuzey Irak'taki Kürtleri desteklerken, Kuzey Suriye'deki Kürtlerin özerklik ilanına

karşı çıkmasının gerekçelerini anlatmakta zorlandığı bir süreçte, Türkiye'nin bölgede ağırlığını artırması çok zordur. Araplar Türkiye'yi model olarak almamışlardır, ama bölgedeki Şii liderliğini İran yapmaktadır. İran, kendi içindeki Kürt ayrılıkçılığıyla sert biçimde mücadele ederken, Türkiye'nin bölgedeki en önemli müttefikinin Mesut Barzani olarak öne çıkması, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde yaşananlar konusunda ondan yardım istemesi, iki ülkenin farklı konumlarını ortaya koymaktadır. Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde ayrı bir devletin kurulmasına karşı çıkarken, Esad'ın devrilmesi için büyük çaba göstermiştir. Ancak gelinen noktada Esad devrilmemiş, Suriye'nin kuzeyinde Kürtler geçici yönetim kurmuştur. Dahası, ABD'den Türkiye'ye, aynen Kuzey Irak'takilerle geçindiği gibi, Kuzey Suriye'dekilerle de iyi geçinmesi gerektiği yönünde mesajlar gelmeye başlamıştır.

Sonuç

Ortadoğu'da Suriye meselesi özelinde Rusya ile ABD arasında yaşanan rekabet, sorunun Rusya'nın önerisi doğrultusunda çözüm yoluna girmesiyle ve ABD ile İran arasındaki yakınlaşmayla birlikte, yeni bir evreye girmiştir. Suriye'de, Rusya, Çin ve İran'ın birlikteliğine karşı, ABD'nin öncülük ettiği kuvvetler şimdilik başarılı olamamışlardır. Bu gelişmeler, Avrasya'da ve Ortadoğu'da ittifak yapan ülkelerin arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş, birlikte davranma konusundaki azimlerini pekiştirmiştir. Ortadoğu'da yaşanan bu süreç, ABD'nin zayıflamakta olduğunu, Suriye konusunda sadece dünya kamuoyundan değil, kendi kamuoyundan da askeri müdahale yönünde destek alamadığını, zaten Başkan Obama'nın da askeri bir seçeneğe nesnel koşullar gereği kalkışmadığını bir kez daha ortaya koymuştur. İran bölgesel bir güç olarak etkinliğini artırırken, Suriye'de Esad'ın liderlik ettiği Baas rejiminin sanıldandan daha güçlü temellere sahip olduğu, Suriye muhalefetinin ise halk içinde büyük desteğe ve itibara sahip olmadığı kanıtlanmıştır. Suriye'de yaşananların bölgede ve dünyada yarattığı yansımaların devamının geleceğini düşünmek ve buna göre stratejik seçenekler üretmek gerekir.

DİPNOTLAR

- 1 Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.
- 2 Daniel Pipes, "Stay out of the Syrian Morass", **National Review**, 13. 06. 2012 ve "Stay out of Syria", **The Washington Times**, 20. 08. 2012.
- 3 Limbert bu görüşlerini, Oklahoma Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Koleji İran Çalışmaları Programı'nın konuğu olarak verdiği "ABD – İran İlişkilerinin Bugünü" adlı konferansta söylemiştir. 05. 11. 2013.
- 4 The New York Times'in İstanbul muhabirliğini de yapan Kinzer'in sözleri için bkz: Akşam, 18. 06. 2009.
- 5 Mehmet Ali Birand, "Esad'ın Düşmesi Epey Uzaklaşmaya Benziyor", **Posta**, 11. 12. 2012.
- 6 The Wall Street Journal, www.wsj.com, 09. 09. 2013.
- 7 Doğan Kuban, "Çin ve Economist Dergisi", Cumhuriyet Bilim Teknoloji, 16. 12. 2011.
- 8 Putin'in dış politika anlayışı için bkz: Nazım Cafersoy, "Rusya'daki Jeopolitik Model Arayışlarında Putin Yönetimi", **Stratejik Analiz**, Mayıs 2003, Sayı: 37, s: 62 – 67.